

Helena Rill

Beograd, Srbija

helena.rill@gmail.com

DOI: <https://doi.org/10.18485/slovenika.2025.11.1.7>

UDK: 316.728:314.15.044-055.2(497.4)(093.3)

392.61(497.4:497.11)(093.3)

Naučni članak

Porodica je moj dom Lične priče – kompleksne putanje ljudskih sudbina

Peti deo

Apstrakt

Ovaj članak predstavlja peti nastavak, odnosno peti razgovor koji se objavljuje u okviru časopisa *Slovenika*, a koji je autorica vodila metodom usmenih istorija sa ženama koje su se iz Slovenije preselile u Srbiju. U svim do sada objavljenim razgovorima, u kojima su sagovornice delile intimna sećanja, iskustva i osećanja, obrađivana je tema migracija, kao i metodologija usmenih istorija, uz sagledavanje njene relevantnosti kako za društvo, tako i za pojedinca. Za razliku od većine do sada objavljenih razgovora, u kojima se gotovo neraskidivo preplitalo društveno i lično, uvodni tekst i lična priča koji slede pre svega se bave individualnim aspektima značaja lične priče i njene artikulacije za samu osobu koja je govori, ali i onu koja je sluša/čita. Lična priča, pored toga što može služiti kao dopuna i korekcija dominantnih društvenih narativa, omogućava nam da dublje razumemo drugog i sebe, kao i da bolje razumemo individualne psihološke procese.

Ključne reči: usmena istorija, migracije, razumevanje, društveni aspekt, individualni procesi

U seriji tekstova i ličnih priča objavljenih u četiri broja naučnog časopisa *Slovenika* – časopisa za kulturu, nauku i obrazovanje (VI–IX), kao i u knjizi *Niti koje spajaju. Između Slovenije i Srbije: lične priče žena*, uz temu migracija, razmatraju se pitanja relevantnosti usmenih istorija kao metodologije u različitim društvenim i humanističkim disciplinama. Tema ovog članka je značaj usmenih istorija na individualnom nivou kako za one koji saopštavaju svoju ličnu priču, tako i za one koji slušaju/čitaju.

Zapisivanjem ličnih priča ljudi dopunjuje se i upotpunjava kolektivna istorija, za razliku od ostajanja u zoni tišine i neizrečenog. Dragana Antonijević navodi da one pružaju „subjektivan i alternativan ugao posmatranja istorijskih okolnosti i događaja koje izmiču zvaničnoj istoriji, nekad je dopunjujući, a nekad dovodeći u pitanje nuđenjem nezvanične, lično proživljene verzije istorijskih događaja“ (Antonijević 2023, 102). Ovo je posebno važno za migracije koje se odnose na manjinske i ugrožene grupe iz konteksta društveno-političkih previranja. Ponekad lična, usmena istorija više govori i bolje osvetljava istorijske procese u svojoj složenosti nego opšti narativi, koji su obremenjeni čitavim paketom opštih mesta i generalizacijom. Iako ova metodologija usmenih istorija ima svoje pobornike i one koji joj se izričito protive, Tompson (Tompson 2012, 93; Rill 2024, 41) navodi zaključak Džordža E. Evansa da je svima onima „koji su na terenu u dužem periodu sakupljali usmena svedočanstva jasno da je to aktivnost koja ukazuje na povezanost svih aspekata istorije a ne na njihovo međusobno razdvajanje“. On dalje navodi: „Opseg samog pisanja istorije uvećan je i obogaćen, a uporedo s tim menja se i njegova društvena poruka. Jednostavno rečeno, istorija postaje demokratičnija“ (Tompson 2012, 22). Uz ovu povezanost različitih aspekata istorije dobijamo tu dodatnu dimenziju, koja, uslovno rečeno, postaje više „fer“ i u kojoj ljudska dimenzija istorijskih događaja nadilazi brojke i generalizacije.

Migracije iza svake brojke ili termina nose čitav spektar iskustava, emocija, događaja. One jesu višedimenzionalno iskustvo – obuhvataju celo biće, uključujući telo, emocije, identitet, svakodnevne rituale, jezik, način razumevanja, spoznavanja i sećanja. Analizom mi dobijamo izvesni okvir koji se odnosi na kontekst, uzrok ili posledicu, ali usmenom istorijom dobijamo taj unutrašnji glas, o čemu je više bilo reči u ranijim brojevima *Slovenike* (Rill i Stevanović 2020; Rill 2021; Rill 2022; Rill 2023).

Usmene istorije možemo gledati iz više perspektiva. U *Slovenici* sam se do sada bavila onom koja osvetljava dimenziju onoga šta usmene istorije donose nauci i društvu, posebno kada je reč o istraživanju marginalizovanih grupa. Međutim, ovde izdvajam još dva ugla gledanja: važnost za onoga koji govori svoje iskustvo i ono što taj sadržaj donosi. Antonijević ističe da „životne priče pomažu naratorovom samorazumevanju, pa iako ne nude rešenja za sve životne dileme – niti se zbog toga i vode, u ovom smislu, podstiču pitanja i istražuju probleme iz različitih uglova koji angažuju i naratore i slušaoce ka dubljem razumevanju okolnosti u kojima se narator našao“

(Antonijević 2023, 101; Rill 2024, 43). Sve to je znatno drugačije u odnosu na narative koje nam društvo generalno donosi, jer ovde vidimo osobu sa imenom, svojom životnom pričom i svim onim što je univerzalno svakom ljudskom biću. Za onoga/onu koji/koja govori, kada verbalizuje svoje preseljenje, pojavljuju se detalji koji pomažu nama – slušaocima/slušateljicama ili čitateljima/čitateljicama – da bolje i potpunije razumemo. Dakle, izlažući svoju životnu priču, sagovornice ne samo da same sklapaju mozaik u celinu koja im se samima ukazuje već i kod sagovornica/sagovornika i čitateljki/čitatelja mogu pobuditi intimna promišljanja i preispitivanja, ali i povezivanja sa svetom oko sebe.

Irving Polster, psihoterapeut, kroz svoj rad, imao je prilike da čuje mnoge lične narative. Kako je bio fasciniran onim što su ljudi donosili u njima, i uopšte ljudskim sudbinama, napisao je knjigu *Život svakog čoveka je vredan romana*, koristeći Floberove reči i pri tome ističući vrednost ljudske priče i običnog čoveka. On govori upravo o tome da ponekad nismo ni svesni ili smo na samom rubu svesnosti samog značaja određenih događaja ili svog života – u ovom slučaju preseljenja, odnosno toga koliko je život „vredan romana“ – jer kada bismo pričali o svom životu, odnosno preseljenju, migraciji, „pojavi-li bi se detalji koji bi uneli više podataka i jasnoće. Nagoveštaji bi se pretvorili u žive predstave, gole činjenice bi narasle kao hleb, otkrila bi se osećanja i ono što je u vezi s njima. [...] Kada ljudi ovlaš gledaju drveće, to je samo drveće. Za one koji pričaju o njemu, tu ima mnogo više“ (Polster 1994, 40). Govoreći svoju ličnu priču i dolazeći u kontakt s njom, glasno i artikulirano, sa svojim sadržajem, mi i sami postajemo svesniji dubine i vibrantnosti života. Dolazimo do toga da suštinski ljudi ne žive potpuno „običan“ život kada ga bolje oslušnemo odnosno kada o njemu pričamo. Prvenstveno kroz artikulaciju svoje lične priče mi razmišljamo koji su to ključni momenti u našim životima, šta je značajno, koji su to izazovi i vrednosti. Kroz ovaj proces možemo da prepoznamo šta je to što nam je zaista važno i kakav je naš smisao. Viktor Frankl je u svojim delima i izlaganjima isticao upravo tu potragu za smislom, koja je jedna od univerzalnih tema i ujedno jedna od tačaka u procesu samorefleksije. Ta refleksija sebe i svoje stvarnosti u toku artikulacije lične priče dobija određena značenja stvarnosti za samog pripovedača: „Stvarnost se prikazuje uvek u obliku specifične, konkretne situacije, a kako je svaka životna situacija jedinstvena, proizilazi i to da smisao situacije mora biti jedinstven“ (Frankl 2019a, 33). Dok mi izgovaramo svoju stvarnost i delimo je s drugim, uspostavljamo kontakt i dolazi

do susreta, koji se shvata „kao odnos između Mene i Tebe – odnos koji, već samom svojom prirodom, može biti uspostavljen samo na području ljudskog i ličnog“ (Frankl, 2019a, 63). U okviru toga navodi da govor ima trostruku ulogu: najpre, govor omogućava govorniku da se izrazi, što je sredstvo izražavanja samog sebe, zatim, govor je poziv, i treće, govor uvek ima neko značenje. To što važi za govor, važi i za susret gde „svi ti mogući svesni odnosi intencionalnosti, svi predmeti na koje se odnosi govor, svi predmeti koje dva subjekta 'spominju' kada saobraćaju jedan s drugim, sve to zajedno čini strukturnu celinu, svet 'smisla', a taj 'kosmos' smisla s pravom možemo nazavati 'logosom'“ (Frankl 2019a, 64)

Kao što možemo da vidimo u razgovoru koji sledi iza ovog uvodnog teksta, sagovornica govori o svom životu i početna tema jeste preseljenje. Međutim, kroz priču o menjanju mesta življenja svakom rečenicom se dobija još jedna grana tog života, da bi se na kraju ukazalo jedno drvo s mnoštvo grana, listova i plodova. Kroz svoje iskustvo preseljenja, sagovornica donosi razloge, odluke, ali i mnogo finesa i bitnih različitih momenata iz života. U svim ovim iskustvima, ali i iskustvima drugih ljudi kad govore svoje lične priče, mi pronalazimo teme kao što su: dom, gubitak, potraga za smislom, ljubav, identitet. Ili, kako navodi Polster, „Priča svake individue odiše i individualnošću i doživljajem opšte ljudskosti“ (Rill 2024, 145, prema Polster 2017), a „ljudima se omogućava da pričanjem priča koje su im obeležile put ponovo sagledaju svoj život“ (Polster 2017, 21). Kroz lične priče, gde sagovornice dele sa nama svoju stvarnost i situacije u kojima se nalaze, i bez obzira na njihovu specifičnost, mi dolazimo do univerzalnih tema koje nas na određeni način dotiču, a samim tim i povezuju. Izlaganjem lične priče ne adresiraju se samo univerzalne teme nego ponekad to može biti i proces kojim dolazimo do dubljeg poimanja sebe, pa tako tema kao što je, na primer, potraga za smislom postaje sam proces tokom izlaganja, odnosno tokom slušanja ili čitanja lične priče. Dok čitamo/slušamo o dilemama, teškim momentima, dešava se da uvidimo da je možda naša patnja i iskustvo deo šireg smisla; da dobijemo inspiraciju i snagu za dalje suočavanje sa životnim izazovima: „jedna od glavnih odlika ljudske egzistencije jeste njena sposobnost da izroni i uzdigne se iznad svih takvih uslova – da ih transcendira. U tom smislu, čovek konačno transcendira samoga sebe“ (Frankl 2019b, 67). Kroz slušanje/čitanje lične istorije može se stvoriti dublja emotivna povezanost s drugim, empatija i istinsko razumevanje različitih pozadina jer, generalno, ne dolazimo često u dodir sa tuđim osećanjima i isku-

stvima na taj način. Nakon što čujemo da i ostali imaju možda slične izazove, slušalac/slušateljka – čitalac/čitateljka može da se oseti blisko sa ostalim svetom, odnosno da oseti „dobrodošlicu u ljudski svet“ (Jalom i Lešč 2019, 28).

Ovde lična priča, koja je retko prekidana pitanjima, više teče i mi zaista možemo da čitamo/čujemo iskustvo koje ide *odozdo*: kroz sećanja, detalje koji prate donošenje odluka i života u tuđini, emocije, gubitke i radosti. Za razliku od do sada objavljenih životnih priča u *Sloveniki* (2020, 2021, 2022, 2023), ova lična priča postavljena je više u kontekst selidbe i života sagovornice (iz Slovenije u Finsku, Nemačku, Srbiju i Beograd kao poslednji grad u nizu), te se u ovom slučaju više može govoriti o nekoj vrsti savremenog nomadizma nego same migracije. Međutim, bez obzira na to koji se termin može upotrebiti, ono što čitamo jeste lična priča, koja je zaista kao roman – puna je kompleksnosti, bogatstva iskustva, toka, preokreta. Čitamo zapravo o celovitom i bogatom ljudskom životu.

Kao što sam eksperimentisala sa formom i metodologijom usmenih istorija u knjizi *Niti koje spajaju*, takav je i ovde slučaj: uz manje pitanja i kombinacije jezika. Specifičnost ovog intervjua upravo jeste da je, za razliku od ranijih, ovaj rađen kombinovano – na srpskom i slovenačkom jeziku. Kojeg god da smo identiteta ili kojim god jezikom da govorimo, iste niti života nas spajaju.

Imam svojo družino in oni so moj dom

Lena

Ne znam puno o tebi, znam da si nastavnica ovde u Beogradu, da si živela, osim u Sloveniji, u Finskoj i Nemačkoj. Zamolila bih te da podeliš nešto o sebi, odakle si, koliko imaš godina, u stvari, ono što ti je u ovom trenutku važno.

Živjo. Res je. V Beogradu delam kot učiteljica dopolnilnega pouka slovenščine. To pomeni, da sem učiteljica, napotena iz Slovenije v tujino. V Beogradu sem z družino in smo tu v bistvu dobro leto. Eno leto je že preteklo zdaj marca. Stara sem 41 let. Zelo sem hvaležna za vse: za to najprej, da sem tukaj lahko s svojo družino, ki mi je najbolj pomembna, da tako mož kot otroka potujejo z mano oziroma da lahko potujemo skupaj – ogromno stvari se mora namreč poklopiti, da lahko izvedeš tak korak v tako veliki zasedbi. Hvaležna sem tudi za to, da smo se lahko mirno vklopili v novo okolje, tu mislim predvsem na izkušnjo prehoda. Tukaj sem doživela lepo dobrodošlico, ljudje so me lepo sprejeli: tako v službi kot privatno.

Izhajam iz družine, kjer smo štirje otroci, vedno smo veliko potovali. Razlika med mano in mojo najstarejšo sestro je 13 let – in to je precej dolgo obdobje v odraščanju družine, starša sta se med prvim in zadnjim otrokom sigurno spremenila, tu so potem še ekonomske razlike in podobno. Jaz sem najmlajša, v šolo sem začela hoditi, ko se je Slovenija osamosvojila, a z družino smo potovali že prej. Ko sem bila majhna, smo potovali še skupaj, potem pa so se moji sestri in brat počasi osamosvojili. Sledilo je obdobje, ko sem potovala sama s starši pa tudi v različnih kombinacijah, recimo z bako ali z bratrancem. Vsa ta potovanja so v meni pustila velik pečat. V bistvu so me starši okužili, pokazali so mi svet in rodila se je želja ... S tem, ko sem potovala z njimi, sem imela možnost, da sem videla, da so stvari na različnih koncih različne in to mi je bilo všeč. Najbolj pa se spomnim svetlobe zahajajočega dne, ko je oče ponavadi vozil zadnjo etapo dneva ... To mi je všeč še danes.

Stara sem bila 35 let, ko sem se odločila, da bi rada šla v tujino, v smislu, da končno naredim nek korak in realiziram svoje želje. Takrat sem bila pripravljena vse pustit, ko pa se je rodila prva hči, sem se zavedla, da mi bližina širše družine še vedno veliko pomeni. Takrat sta bila živa še oba njena dedka in baka, moževa mama. Danes je tu le še moj oče ... Če sem iskrena, je v enem trenutku pretehtala ta njihova bližina in odnos mojih otrok s svojimi bratranci in sestričnimi ... in tako smo mi danes v Beogradu.

Ti kada si odlučila da ideš u Finsku sa 35 godina, nisi imala još svoju porodicu?

Ne, nisem. Takrat sem bila sama in bil je nek tak prelomni trenutek, ko sem si rekla, kdaj pa, če ne sedaj. Takrat je bila Finska na področju izobraževanja zelo zanimiva – imela je velike uspehe na mednarodnem področju, poznali smo jo kot napredno državo, kjer otroci radi hodijo v šolo, in to me je pritegnilo. Gnala pa me je tudi ena notranja želja. It na sever, ne kot turist, ampak z namenom. In vse skupaj se je sestavilo leta 2018. Zelo jasno se spomnim tega koraka, kot da bi se mi odprla neka vrata, v katera sem dolgo samo gledala. K občutku varnosti, ki sem ga čutila, je veliko prispevala tudi podpora ravnatelja, ki ni zahteval od mene, da se odločim za eno ali za drugo, študij ali službo, ampak mi je dal možnost, da grem študirat, bil je dvoletni program, in da se načeloma po dveh letih lahko vrnem, da me torej čaka služba v Sloveniji.

U Finskoj šta si želela da studiraš?

Program se je imenoval *Teachers' Education*, šlo je za izobraževanje učiteljev, pravzaprav je bil program oblikovan tako, da so povabili kvalificirane učitelje z vsega sveta, mi pa smo dobili možnost, da na Finskem dve leti opazujemo, spremljamo, študiramo, se učimo, bili smo v neposrednem stiku s finskim sistemom. To je bila ta dodana vrednost. Danes bi rekla, da je bil sam študij nekako neoprijemljiv, ni bil mišljen, da bi si z njim na Finskem gradili kariero. Je pa vsem dal vstopnico za življenje na Finskem in neko novo življenjsko priložnost. Mislim, da je bil za vse to pomemben življenjski trenutek. Večina sošolcev je na Finskem ostala, predvsem tisti, ki so prišli iz azijskih držav.

Kar se tiče potovanja in premikanja, bi zase rekla, da sem se na Finsko odpravila najbolj radikalno. Bila sem pripravljena na to, da se ne bom vrnila v Slovenijo. To je bilo novo poglavje. S sabo sem vzela, kar je šlo v avto. In ko sem pred enim letom v Beogradu odpirala še zadnje škatle s Finske, sem se zavedla, kako preiščeno sem izbirala kose, ki so potovali z mano. Hkrati sem se zelo hitro naučila, kako malo človek rabi. Pri čemer je seveda privilegij potovati po lastni volji. Tako mi samo premikanje ne povzroča več velikega stresa.

Na Finskem sem tudi začela s poučevanjem dopolnilnega pouka slovenščine. Na Finskem še ni bilo učitelja, vedela sem pa, da ga iščejo ... in tako se je v bistvu začela ta moja nova poklicna pot. Začela sem poučevati in tam dobila prve izkušnje, ki so bile zelo dragocene, ker je bilo vse iz nič. Sploh, če primerjam zdaj z Beogradom, kjer so stvari že utečene, skupnost je velika ... Želela sem si, da bi po končanem študiju tam lahko tudi ostala in nadaljevala s poučevanjem. Povezala sem se tudi s slovensko skupnostjo na Danskem, gradili smo skupine ... Imeli smo skoraj 40 otrok. No, potem sem zanosila in sem se odločila, da bom rodila v Sloveniji. Namreč če bi rodila na Finskem, kot sem si sprva želela, bi bila potem ta procedura, priti do dokumentov za dojenčka, prvič potovati v Slovenijo – to bi se vse precej zavleklo – in v dani situaciji, s slovenskim veleposlaništvom samo v Kopenhagnum, sem si rekla, ne, predolgo bomo mogli čakati, da bomo lahko videli najbližje, preveč je komplicirano. In za božič sem odpotovala v Slovenijo. Prepričana sem bila, da se bom vrnila, čutila pa sem, da v bistvu pojma nimam in da se lahko zgodi karkoli. In res se je. Prišel je covid. Rok sem imela sredi marca in le nekaj dni pred tem se je cela Slovenija in svet praktično zaprl. Razmere so bile zelo nenavadne, a za družino z novorojenčkom sprejemljive – v smislu stikov recimo in podobno. Živeli smo v stanovanju z vrtom,

kjer je nekoč živela moja babica. In kjer si je življenje ustvaril moj bratranec, ki ga imam že od otroštva zelo zelo rada.

Gde je to?

V Škofji Loki, v mojem rojstnem kraju. Družina po očetovi strani se je leta 58 v Škofjo Loko preselila s Koroške in na koncu so se ustalili v dvostanovanjski hiši ob Sori. To je bil kraj, ki sem ga dobro poznala. Veliko časa, sploh med počitnicami v osnovni šoli, sem preživela pri baki, saj sta na počitnice prihajala bratranca, ki sta tedaj živela na Cipru. A ker sem imela precej kompleksen odnos z bako, sem morala veliko stvari predelati. Veliko mi je pomenilo, da nisem bila sama in da smo se mi štirje zelo dobro razumeli. Z bako sva bili obe močna in trmasta karakterja, ki sta se skoz konfrontirala.

Čas, ki smo ga preživeli na Sorški, je bil zame prelomen še v nekem drugem smislu – zavedla sem se, prav spomnim se trenutka v sebi, ko sem si rekla, da se ne želim vrniti na Finsko. Bilo je predaleč. Oddaljenost, to mi je bilo najtežje. Mislim, da je bil ključni moment rojstvo otroka. Nova zgodba. Drugačne prioritete. Če bi mene danes kot osebo kdo vprašal, če bi še enkrat šla na Finsko, bi rekla, ja. Ampak v spremenjenih razmerah pa ne bi. V ednini je bilo izvedljivo. Ne pa prav prijazno do družinskega življenja. Nenavaden občutek je, da gradiš nekaj, kar raste iz lastne želje, potem pa se življenje obrne tako, da je jasno, da v danem trenutku to ni optimalno. Spomnim se, da sem potrebovala nekaj časa, da sem to predelala in potem povedala možu. Mislim, da sem potrebovala predvsem čas, da se pomenim sama s sabo. Ni me bilo strah novega začetka. Sem imela pa veliko željo, da bi lahko nadaljevala s svojim delom.

Odakle ta želja da budeš učiteljica u tuđini?

Novi kraji, novi ljudje, nekaj nepredvidljivega je v tem, to mi je všeč. Ko delaš v tujini, ko si učitelj v tujini, naenkrat ostaneš sam. V bližini ni kolegov, zbornice, kopirnega stroja, tajnice ali hišnika ... V tem smislu sam. A seveda nisi sam. Znajdeš se v nekem novem okolju, ki ali je že organizirano ali ni organizirano (glede pouka, prostorov itd.), kjer si v stiku s slovensko skupnostjo in ljudmi, ki jo predstavljajo. Ponekod je še zelo živo delovanje društev, drugje gre za neko stopnjo tranzicije, ponekod društva sploh ne obstajajo več. Z vsako zgodbo, v katero sem vstopila, tako na Finskem, potem v Nemčiji in sedaj v Beogradu, je bila zgodba drugačna. Kot oseba, me to nikoli ni plašilo, pravzaprav mi je bila vsaka nova selitev izziv. Lahko sem samo hvaležna, da sem ali smo kot družina vedno imeli

bolj ali manj „mehek pristanek“. Tudi podpora iz Slovenije je velika, predvsem vodstva, ki koordinira učitelje v tujini. Imajo zelo, zelo veliko zaupanja v nas in v naše delo, kar delujejo kot balzam. Če nekdo zaupa vate, če te podpira, potem ti samo rasteš in cvetiš. V Sloveniji sem čutila v delovnem okolju več želje po nadzoru, hote ali nehote, več je zunanjih pritiskov, več nekega balasta. Ampka med študijem na Finskem sem se naučila, da je to tudi stvar karakterja. Nacionalnega karakterja celo. Ta sistem nam očitno ustreza. Če v Sloveniji vodimo evidenco delovnega časa, se na Finskem ne sprašujejo, ali bo učitelj 1. septembra prišel v službo. To je ena izmed velikih razlik, naloge so jasno razdeljene, z njimi pa tudi odgovornost. Smatra se, da vsak skrbi za svoje zadolžitve in je odgovoren in aktiven član iste skupnosti. Zaupanje in spoštovanje. S tem pa tudi stalen nadzor ni potreben.

Dakle, da postoji još neki dodatni smisao osim običi i videti? Kako je bilo kad je došla porodica i došla ćerka, da li je bilo teže odlučiti se za dalje, ići u inostranstvo?

Nikoli nisem odšla samo zato, da bi obiskala, si ogledala in odšla. Čeprav sedaj, ko gledam nazaj morda izpade tako. Domov, v Slovenijo, sem se vedno vrnila na porodniško, kar je tesno povezano z delom, ki ga opravljam, saj se predvideva, da napotitev v času porodniške ni upravičena. A kljub temu, priznam, sem hvaležna, da sem imela možnost poučevati v treh različnih državah, znašla sem se v treh zelo različnih sistemih. Spoznala sem veliko ljudi v razmeroma kratkem času in naučila sem se, da so si zgodbe izseljencev v marsičem podobne ... Ključna razlika se mi zdi, ali je premik stvar lastne odločitve, ki ni pogojena z zunanjimi dejavniki, ali pa je posameznik v selitev iz takih ali drugačnih razlogov prisiljen.

Šta je bilo teško i što je bilo lepo kada ste došli u Beograd?

Zdi se mi, da sem v prvih štirinajstih dneh več komunicirala z ljudmi okoli sebe, kot prej dve leti in pol v Nemčiji. To je zdej ena taka posplošitev, ampak občutek je pa pravi. Kjerkoli sem se znašla, kamorkoli sem šla, v trgovino, na avtobus, v mesto na sprehod, v službo – ljudje komunicirajo. Tukaj sem čutila neko bližino in toplino, ki je v Nemčiji ali na Finskem nisem. Najbrž je malo to iz okolja in malo iz tebe. Srečna sem, da lahko potujemo, se premikamo ... hkrati pa lahko ohranjamo zelo živ stik s svojimi domačimi. Zato ne čutim nobene teže ... Dekleti pa ... potujeta že odkar pomnita. Mislim, da ima vsak način življenja svoje prednosti in pomanjkljivo-

sti. Mislim, da s potovanji treniraš potrpljenje, lažje se prilagajaš in sprejemaš drugačne stvari od tistih, ki si jih vajen sam, ne nazadnje so tu še različni jeziki, s katerimi smo v stiku ...

Šta radiš kada ti nedostaje Slovenija, odnosno dom?

Jaz sem bila stara sedemnajst let, ko je umrla moja mama. In še le nekaj let zatem sem se zavedla, da je moj dom kot tak razpadal. Stvari so se začele spreminjati. Veliko mi pomenijo oče, moji sestri in brat. In vedno sem se trudila, da vzdržujem te odnose. Oni so bili moj dom. Potem je bil tu še naš skupen, fizičen dom. Tega smo prodali, ko sem bila stara enaindvajset. In tako od takrat nisem imela nobene baze, razen sebe. Dokler si nisem ustvarila svoje družine in danes so oni moj dom. Mogoče sem tudi zato precej z lahkoto razmišljala o selitvah. Sestra me je pred kratkim vprašala, kje imam bazo. Nimam je. Ker smo trenutno nomadi. A hkrati lahko rečem, da smo doma vsaj na treh koncih. V Beogradu, v Sloveniji in v Bosni. A ni to neprecenljivo?

Kakve su bile mama i baka?

Za mamo sem si vedno rekla, ravno toliko sem bila stara, da bi se lahko začeli pogovarjati. Pogovarjati v širšem smislu. Kakšna ženska je, kako razmišlja, kaj jo vodi v življenju, tega je nikoli nisem uspela vprašati. Takrat sem bila še premlada. Imeli sva lep odnos, ampak mislim, da sva si bili zelo različni. Ko je bila mami noseča z mano, je bila hudo bolna. To so ugotovili v šestem, sedmem mesecu nosečnosti. Imela je možganski meningitis, a diagnozo so postavili zelo pozno. Noseče je niso mogli zdraviti. Tako da je imela hude bolečine. In nato je nekaj tednov pred rojstvom padla v komo. Zdravniki so v nekem trenutku izčrpali vse možnosti in očetu povedali, naj se pripravi na najhujše. Ona pa se je še iste noči zbudila iz kome in rodila. Potem je padla nazaj v komo. Njo so zdravili na enem oddelku, mene so odpeljali v porodnišnico (rodila sem se na infekcijski kliniki), tako da nisva imeli stika. Tako da sem bila v porodnišnici toliko časa, dokler oče ni opravil nekega tečaja in me odpeljal domov. Vse skupaj je seveda vplivalo na družinsko dinamiko. Starejši sestri sta prevzeli gospodinjska opravila, očetu sta pomagali babici... Tako da, jaz sem zelo navezana na svojega očeta. Ko pa smo izgubili ša mamo, sva spet ostala midva. Vsi ostali so imeli že ali svoje družine ali svoj dom ... In tako sva se še drugič povezala. In ta vez je ostala. Z babicama, babi pa bako ... z obema sem imela kompleksen odnos. Pri baki sem preživljala poletja, spomnim se tudi skupnih potovanj.

Z drugo babico pa skoraj pol svojega življenja nisem imela stika, ker sta imeli zapleten odnos z mamo. Sem jo pa doživela, recimo, koliko je bilo to? Ene deset let smo se, recimo, družili, na koncu njenega življenja – in takrat smo si bili zelo blizu, ker smo bili mi štirje še edini, ki jih je še imela. Doživljala sem jo kot čustveno inteligentno bitje, zelo je imela rada svoje pravnuke. Veliko veselja so ji naredili in uživala je v naši in njihovi družbi. Tako da sem hvaležna, da sem jo videla v tem obdobju in tako, kakršna je bila v tem zadnjem življenjskem obdobju. Poznam namreč družinske zgodbe, iz katerih se riše precej drugačna ženska.

Ima li neki predmet koji ti je važan, koji si nosila sve vreme od Slovenije, Finske, Nemačke, pa dovde?

Ne, jaz mislim, da ne. Ena taka stvar je, ki jo imam, pa je ne morem nositi s seboj. Namreč, jaz sem tisto poletje, ko je umrla mami, dopolnila osemnajst let. In oče mi je za maturo podaril angleško klop, tako kot bi jo našli v parku v Angliji. Tako z naslonjalom. To je pač velika klop, dolga dva metra. S posvetilom na ploščici, kot v kakšnem filmu. To je stvar, ki bi jo vzela, če bi lahko... Imam dva poročna prstana. Mož je prvega izgubil, zato sva za cerkveno poroko kupila nova. Ne nosim veliko nakita, niti nisem nikoli nosila enega kosa na način, da ga ne bi snela. No, ta dva prstana sta del mene. In potem je tu še ena stvar, ki ni materialna. Mami mi je za rojstni dan ponavadi rekla: Hvala, da si se rodila. Tega sem se začela zavedat šele okrog trinajstega leta... Vedno sem čutila to kot nekaj globokega, kot posebno vez. Šele ko sem bila sama noseča in sem rodila hčerki, pa sem v polnosti začutila pomen teh besed.

Šta je to što te čini srećnom?

Jaz mislim, da v prvi vrsti, da imam družino. Moža, ob katerem čutim neizmerno podporo. Z njim se mi zdi, da je vse mogoče. In ničesar me ni strah. In dve krasni hčerki. Govorim si, samo da smo zdravi in da smo skupaj. To je moja baza.

Prošle smo deo tvog života i deo Evrope, kao jedna slagalica...

Res je. Enkrat sem razmišljala. Ko sem se odločila za pot na Finsko, sem bila na začetku svojih tridesetih. Približno 17 let po mami ni smrti. Zgleda sem potrebovala ta čas, da sem lahko obrnila list, nekako to predelala. Zdi se mi, kot da bi takrat začela spet živeti. Veliko stvari sem ustvarila do takrat, ampak kot da vse to zdaj dobiva pravi smisel, bolj polno se zdi. Verjamem, da je v življenju vedno vse,

kot mora biti. Tudi če tega kdaj ne morem ali najprej nočem razumeti. Ta logika me pomirja. Pomaga mi, da spustim stvari, ko je treba. Spomnim se, da mi je mama dala, ko sem zaključila osnovno šolo, pismo, v katerem je bila kartica, na kateri je pisalo: Točke tvojega življenja so že določene, od tebe je odvisno, kako jih boš povežala. Na nek način me je ta misel zaznamovala. Verjamam namreč, da obstajajo stvari, ki nas presegajo. In verjamem v te točke življenja. A hkrati z njimi nisem obremenjena. Ni važno, po kateri poti prideš do cilja. Cilji so mi pomembni, a še bolj mi je pomemben način, kako do njih priti. Bolj mirno je, bolj prav se zdi.

Razgovarale aprila 2025. godine

Literatura

- Antonijević, Dragana. 2023. *Antropologija folkloru*. Beograd: Filozofski fakultet, Odeljenje za etnologiju i antropologiju.
- Frankl, Viktor. 2019a. *Nečujni vapaj za smislom. Psihoterapija i humanizam*. Beograd: Kontrast.
- Frankl, Viktor. 2019b. *Psihoterapija i egzistencijalizam*. Beograd: Kontrast.
- Jalom, Irvin D. i Molin Lešč. 2019. *Teorija i praksa grupne psihoterapije*. Novi Sad: Psihopolis institut.
- Polster, Erving. 2017. *Više od terapije*. Beograd: Srpsko udruženje za geštalt psihoterapiju.
- Polster, Irving. 1994. *Život svakog čoveka je vredan romana*. Beograd: Esotheria.
- Rill, Helena i Lada Stevanović. 2020. „Kompleksne putanje ljudskih sudbina: mogu li se naučno prepoznati?“. *Slovenika: časopis za kulturu, nauku i obrazovanje* 6: 115–128. <https://doi.org/10.18485/slovenika.2020.6.1.6>
- Rill, Helena. 2021. „Kompleksne putanje ljudskih sudbina: mogu li se naučno prepoznati?“ Drugi deo. *Slovenika: časopis za kulturu, nauku i obrazovanje* 7: 125–135. <https://doi.org/10.18485/slovenika.2021.7.1.7>
- Rill, Helena. 2022. „Kompleksne putanje ljudskih sudbina: mogu li se naučno prepoznati?“ Treći deo. *Slovenika: časopis za kulturu, nauku i obrazovanje* 8: 171–186. <https://doi.org/10.18485/slovenika.2022.8.1.7>
- Rill, Helena. 2023. „Knedla u grlu. Kompleksne putanje ljudskih sudbina: mogu li se naučno prepoznati?“ Četvrti deo. *Slovenika: časopis za kulturu, nauku i obrazovanje* 9: 183–193. <https://doi.org/10.18485/slovenika.2023.9.1.7>
- Rill, Helena. 2024. *Niti koje spajaju. Između Slovenije i Srbije: lične priče žena*. Beograd: Nacionalni savet slovenačke nacionalne manjine.
- Tompson, Pol. 2012. *Glas prošlosti: usmena istorija*. Beograd: Clio.

Helena Rill
Beograd, Srbija
helena.rill@gmail.com

DRUŽINA JE MOJ DOM
OSEBNE ZGODBE – KOMPLEKSNE POTI ČLOVEŠKIH USOD
PETI DEL

Članek predstavlja peti del oziroma peti pogovor, objavljen v časopisu *Slovenika*, ki ga je avtorica z metodo ustnih zgodovin izvedla z ženskami, ki so se iz Slovenije preselile v Srbijo. V vseh do sedaj objavljenih pogovorih, v katerih so sogovornice delile intimne spomine, izkušnje in občutja, je obravnavana tema migracij ter metodologija ustnih zgodovin, ob upoštevanju njene relevantnosti, tako za družbo kot posameznika. Za razliko od večine doslej objavljenih pogovorov, v katerih sta družbeno in osebno skoraj neločljivo prepletena, se uvodno besedilo in osebna zgodba, ki sledita, ukvarjata predvsem s posameznimi vidiki pomena osebne zgodbe in njene artikulacije za tistega, ki jo pripoveduje, pa tudi za onega, ki jo posluša/bere. Osebna zgodba nam poleg tega, da lahko služi kot dopolnitev in popravek dominantnih, družbenih pripovedi, omogoča globlje razumevanje drugih in sebe ter boljše razumevanje individualnih psiholoških procesov.

Ključne besede: ustna zgodovina, migracije, razumevanje, družbeni vidik, individualni procesi

Helena Rill
Belgrade, Serbia
helena.rill@gmail.com

THE FAMILY IS MY HOME
PERSONAL STORIES – COMPLEX TRAJECTORIES OF
HUMAN DESTINIES
PART 5

This article is the fifth section of a series – the fifth interview published in *Slovenika* – based on the author's oral history conversations with women who moved from Slovenia to Serbia. In all previously published interviews, where the interviewees shared intimate memories, experiences, and emotions, the themes of migration and oral history were explored, along with the oral history methodology, and studies reflected on their relevance for both society and the individual. In contrast to most of the earlier conversations, where the social and the personal were almost inseparably intertwined, the introductory text and personal

story that follow focus primarily on the individual significance of personal narratives and their articulation – both for the person telling the story and for the one listening or reading. Along with complementing or correcting dominant social narratives, personal stories allow us to understand others and ourselves more deeply, as well as to better grasp individual psychological processes.

Keywords: oral history, migrations, understanding, social aspect, individual processes

Priljeno / Prejeto / Received: 15. 07. 2025.

Prihvaćevo / Sprejeto / Accepted: 11. 12. 2025.